

TALABALARGA CHET TILINI O‘QITISHDA GAZETA MAQOLALARIDAN FOYDALANISHNING USTUVOR VAZIFALARI

M.B.Begmatov, SamDCHTI professori, f.f.n.

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta’lim muassasalarida xorijiy tillarni o‘qitishda gazeta materiallaridan foydalanishning ustuvor vazifalari tahlil qilingan bo‘ib, unda oliy ta’lim muassasalarida xorij ommaviy axborot vositalarida chop etilgan gazetalarni o‘qitish lozimligi ta’kidlanadi, gazetalarni o‘qish jarayonida original matnlarida yuzaga keladigan leksik-grammatik qiyinchiliklarni bartaraf etish usullari tavsiya etiladi. Gazeta materialida yoritilgan voqeaning ijtimoiy ahamiyati, uning, sababi va maqsadi, unga nisbatan insonlarning munosabati va o‘qilgan gazeta xabari to‘g‘risidagi fikrlari umumlashtiriladi.

Kalit so‘zlar: gazeta, maqola, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy va siyosiy vaziyat, leksik-grammatik qiyinchiliklar, o‘qib tushinish.

Bugun mamlakatimiz jahon hamjamiyatiga ildam qadamlar bilan kirib borar ekan, talaba va professor-o‘qituvchilarda jahondagi ijtimoiy va siyosiy vaziyatdan muntazam xabardor bo‘lib borish zaruratini yuzaga keltiradi. Bu holat oliy ta’lim muassasalarida xorij ommaviy axborot vositalarida chop etilgan gazetalarni ham o‘qitish lozimligini ko‘rsatadi. Shunday ekan, xorijiy tilni o‘rganayotgan talabalar o‘sha tildagi matbuot materiallari yoritgan voqealarni tushuna olish va talqin etishi shart. Biz pedagoglarning burchi ularga gazetalar bilan ishlashning asosiy uslublarini singdirishdir. Mazkur maqolada mashg‘ulotlarda gazeta maqolalaridan foydalanishning ba’zi xususiyatlarini yoritishga urinamiz.

Mashg‘ulotlarda gazetalarni o‘qish jarayonini birinchi navbatda original matnlarida yuzaga keladigan leksik-grammatik qiyinchiliklarni bartaraf etish bilan boshlash kerak. Matnni to‘g‘ri tushunish muayyan mamlakatdagi siyosiy ahvoldan yoki millatga xos bo‘lgan so‘zlar (realiya)dan bexabarlik matnni tushunishga to‘siq

bo'lishi mumkin. Bu holda o'qituvchi izohlari muhim ahamiyat kasb etadi [2; 45-b.].

Gazeta matnlarini o'rganishning asosiy sharti berilgan matnni ovoz chiqarmasdan o'qishdir. Ovoz chiqarib o'qishdan tilning grafik tizimini o'rgatishdagina foydalanish tavsiya etiladi. Biroq bu orqali ovoz chiqarib o'qishdan butunlay voz kechish kerak degani emas. Birinchi bosqichda ba'zan matnni tarjimasiz tushinish malakalarni rivojlantirish lozim. Ayni shu malakalar talabalarning fikrini matnning mazmunida jamlash va undan ma'lumot olishga yo'l ochadi.

O'qitish jarayonining boshida talabalarga murakkab bo'lmagan xorijiy tildagi gazeta matnlarini tanlab so'zlarni bilmasdan ham tushina olish mumkin, degan ishonch hosil qildirish kerak. Ular o'qiyotgan matnni xamma so'zlarini bilmasa-da, til taxmini vositasida notanish so'zlarga e'tibor bermasdan tushinishga harakat qiladilar. Matnni qismlarga bulish maqsadga muvofiq emas, chunki u matn kompozitsiyasini buzib, ma'lumot olishga halaqit beradi. Lekin matn juda katta hajmda bo'lsa, o'qituvchi talabalarga undagi ba'zi asosiy mazmunga putur yetkazmaydigan abzaslarni qoldirib ketishni ham tavsiya qilishi mumkin [1; 26-b.].

Ilk ishlar amalga oshirilgach, matnni yana bir bor ko'rib chiqish foydadan xoli emas, chunki bu hol mazmunni birlamchi ilg'ashda paydo bo'ladigan individual qiyinchiliklarni aniqlashga yordam beradi. O'qib tushinilgan matnni tekshirish turini mashqlar bajarish orqali amalga oshirish mumkin [3; 63-b.]. Matn ustida ishlash uni talqin qilish bilan tugaydi. Bunga voqeaning ijtimoiy ahamiyati, uning, sababi va maqsadi odamlar harakatiga izoh, o'qilgan matn xulosa va gazeta xabari to'g'risidagi fikrlarni kiritish mumkin.

Yuqoridagi ko'rsatilgan fikrlardan quyidagilarni gazeta matnlari ustida ishlash jarayoni bosqichlari deb ko'rsatishimiz mumkin.

O'qishga: Talabalarni matn mazmunidan va ish maqsadidan xabardor qilish; Ba'zi so'zlar, grammatik modeli yoki so'z birikmalarini alohida ko'rib chiqish {leksik va gramatik qiyinchiliklarni bartaraf etish maqsadida}.

O‘qigandan so‘ng: O‘qilgan matnni tushunganlik darajasini aniqlashda va matn mazmunini to‘liqroq o‘zlashtirishga qaratilgan mashqlarni bajarish; O‘qilgan matn asosida ijodiy xarakterga ega vazifalarni bajarish.

Demak, gazeta matnlari xamda axborot materiallari bilan ishlash borasida –

- 1) bayonning lo‘nda siqiq ifodalanishi-gaetaning axborot qismiga ortiqcha so‘zlarni ishlatmaslikka xarakat qilish (albatta bir-biri bilan bo‘lgan munosabatni ifodalashning yagona vositasi bo‘lgan so‘zlarni ortiqcha deb bo‘lmaydi);
- 2) atamalar va nomenklatura (muassasa, davlat organlari, lavozim nomlari va u yoki bu marosimlarni ifodalanishi). Tarjimon bu holda o‘z tilida ularni ishlatish an‘analariga muvofiq ish tutadi, ayni paytda original tilidagi ortiqcha atamalardan voz kechadi;
- 3) uzun, murakkab tarjima jarayonida noaniqlik va chalkashlik maqsadga nomunofiq bo‘lgan gaplar sintaksisida namoyon bo‘lib, ularni qismlarga bo‘lib tarjima qilish xam mumkin (gazeta matnlari uchun ilmiy matnlardan farqli ularoq bo‘lingan gaplar tabiiyroq ko‘rinadi).

Xulosa qilib aytganda dars mashg‘ulotlarida gazeta matnlaridan foydalanishda gazeta janri va uslubi tilning boshqa uslublaridan o‘zining lingvistik, grammatik, leksik-semantik xususiyatlari bilan farqlanadi. Lingvistik xususiyatlariga ulardagi takrorlanadigan so‘z va iboralar, ya‘ni gazeta qoliplarining keng ishlatilishi, hamda unda atoqli otlar, joy nomlari, muassasa nomlari, tashkilot va muassasalar ishlatilish darajasi yuqori ekanligini ko‘rish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Begmatov M.B. Gazeta sarlavhalarining kommunikativ pragmatik funksiyalari Xorijiy til ta‘limining kognitiv – pragmatik tamoyillari. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. -Samarqand: SamDChTI, 2007. -24-25 b.

2. Розенталь Д.Э. Актуальные вопросы изучения языка газеты – Вести. МГУ, сер. Журналистика, 1975, № I. –С. 44-48.

3. Коробова Л.А. Из наблюдений над некоторыми номиративными структурами заголовков газеты В кн: Иностранная филология, Республиканский сборник, Каз. гос. ун.-т им. С.М.Кирова. -Алма-Ата, 1975 вып. 5. -С. 60-67.

4. Турниязов, Н., & Туробов, А. (2017). Тил бирликларининг нутққа ко"чирилиши масаласи билан бог" лиқ ба" зи мулоҳазалар. Иностранная филология: язык, литература, образование, 2(3 (64)), 5-9.

Туробов, А. (2019). Қадимги ҳинд тилшунослиги хусусида айрим мулоҳазалар. Иностранная филология: язык, литература, образование, (2 (71)), 21-24.

